

УДК 378.147

Валерія Сизикова

аспірант кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами
ім. акад. І.А. Зязюна, Національний технічний університет “Харківський
політехнічний інститут”; Харків, Україна
E-mail: valerii27svs@gmail.com

ХАРАКТЕРИСТИКА КОМПОНЕНТІВ, ПОКАЗНИКІВ І РІВНІВ СФОРМОВАНOSTI ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

***Анотація:** У статті проаналізовано поняття “професіоналізм” студента спеціальності “Соціальна робота”. Виділено та схарактеризовано компоненти, критерії та показники професіоналізму майбутніх соціальних працівників. Автором виокремлено мотиваційно-ціннісний, когнітивний, технологічний та рефлексивний компоненти у структурі професіоналізму майбутнього соціального працівника. У відповідності з цим визначені та обґрунтовані чотири рівні сформованості професіоналізму.*

***Ключові слова:** професіоналізм, компоненти професіоналізму, показники сформованості професіоналізму, рівні сформованості професіоналізму, майбутній соціальний працівник.*

Valeriia Syzykova

Master of Education of Higher School, Postgraduate Student of I.A. Zyazun Department of
Pedagogy and Psychology of Social Systems Management National Technical
University "Kharkiv Polytechnic Institute"; Kharkiv, Ukraine
E-mail: valerii27svs@gmail.com

CHARACTERISTICS OF THE COMPONENTS, CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF FUTURE SOCIAL WORKERS` PROFESSIONALISM

***Abstract:** The concept of “professionalism” of social work students are determined in the article. The components, criteria and indicators of professionalism of future social workers are highlighted and characterized. Was suggested to identify motivational-evaluative, cognitive, technological and reflexive components in the structure of the professionalism of future social workers. Accordingly, this definitely shaped substantiated four levels of formation of professionalism.*

***Key words:** professionalism, the components of professionalism, criteria of formation of professionalism, indicators of formation of professionalism, levels of formation of professionalism, future social worker.*

Валерія Сизикова

ХАКТЕРИСТИКА КОМПОНЕНТОВ, ПОКАЗАТЕЛЕЙ И УРОВНЕЙ СФОРМИРОВАННОСТИ ПРОФЕСИОНАЛИЗМА БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ

***Аннотация:** В статье проанализировано понятие “профессионализм” студента специальности “Социальная работа”. Выделены и охарактеризованы компоненты, критерии и показатели профессионализма будущих социальных работников.*

© Валерія Сизикова, 2018

тери и показатели профессионализма будущих социальных работников. Автором определено мотивационно-ценностный, когнитивный, технологический и рефлексивный компоненты в структуре профессионализма будущего социального работника. В соответствии с этим определены и обоснованы четыре уровня сформированности профессионализма.

Ключевые слова: профессионализм, компоненты профессионализма, показатели сформированности профессионализма, уровни сформированности профессионализма, будущий социальный работник.

Valeriia Syzykova

An extended abstract of a paper on the subject of:

“Characteristics of the components, criteria and indicators of formation of future social workers` professionalism”

Problem setting. Changes in Ukrainian legislature and power decentralizing call for qualitative, deep, and system changes in Ukrainian society. Rapid changes are taking place in all social institutes including social protection system. It is social workers who are called upon providing optimum interaction between an individual and society for improving each person's life. The quality of the services provided by social workers is inseparately connected with their professionalism the bases of which, to our mind, are formed in the course of professional training.

Recent research and publications analysis. An interesting view on various aspects of social workers' professional training are expressed in scientific works by such researchers as L. Vahovsky, N. Ghitun, D. Golovanova, M. Yevtukh, A. Kapska, I. Kozubovska, N. Kryvokon, N. Maksymova, L. Mischyk, V. Polischuk, V. Poltavets, S. Kharchenko, I. Tsymbal, S. Shatsky, L. Shtefan. However, closer to our point of view are the works by such scientists as O. Bezpalko, T. Kravtsova, V. Orzhekhovska, Yu. Polischuk, Ye. Pavlyutenkov, and R. Chubuk.

Paper objective. The aim of the article is to undertake an attempt at characterizing criteria, exponents, professionalism formation levels in a future social worker.

Paper main body. Through analyzing scientific psychology and pedagogic sources we clarified the essence of the central definition of our research, it being a future social worker's professionalism. We came to a conclusion that the most comprehensive definition would be the following: professionalism is an integrating characteristic of a personality which is a system of acmeologic, professional-and-cognitive, professional-and-technological and professionally-personal competencies reflecting a high level of a social worker's professional competency, professional skillfulness, his/her professionally-oriented traits, creative approach to organizing social and social-and-pedagogic activity, capability of reflexiveness, readiness for constant self-development and self-perfection. Mastering by a future social worker of this phenomenon as a value, a guideline in social sphere work ensures a highly productive professional activity, manifestation of a social sphere worker's individuality.

On analyzing scientific sources treating on demands set forth to professional traits of social workers, their knowledge, abilities, skills and aptitudes and taking into account the content of legal and normative documents which determine demands to social workers, we have defined the main denominators and criteria of professionalism formation in a future social worker. When determining the

denominators and criteria we viewed professionalism of a future social worker as an aggregate of four mutually connected structural components (motivation-and value, cognitive, technological, and reflexive ones). Following the defining of the criteria and their denominators, the next stage in our work was devoted to characterizing the levels of formation of a future social worker's professionalism. Departing from the motivation-and-value, cognitive, technological, and reflexive components of a social worker's professionalism and the determined denominators and criteria we consider it appropriate to distinguish the four levels of formation of a future social worker's professionalism, namely high, optimum, basic, and initial.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Зміни в українському законодавстві та децентралізація влади вимагають від українського суспільства якісних, глибинних та системних трансформацій. Бурхливо оновлюються усі соціальні інститути, у тому числі й система соціального захисту населення. Саме соціальні працівники покликані забезпечувати оптимальну взаємодію між особистістю і суспільством для поліпшення життя кожної людини. Якість послуг, що надається цими фахівцями невідривно пов'язана з їх професіоналізмом, основи якого, на нашу думку, формуються в процесі фахової підготовки.

В окреслених умовах, забезпечення якості й ефективності фахової освіти соціальних працівників є однією з пріоритетних вимог держави та демократичного суспільства, що зумовлює збільшення кількості критеріїв до рівня професійної підготовки майбутнього соціального працівника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У поперед-

Conclusions of the research. *The novation of the work is a more precise definition of "a social worker's professionalism" on the basis of analyzing scientific sources on psychology and pedagogy, as well as defining components (motivation-and value, cognitive, technological, and reflexive), criteria and denominators of professionalism formation in a future social worker, characterizing the four levels (high optimum, basic, and initial) of its forming. The characteristics of components, criteria, and denominators of professional formation in a future social worker, presented in this article, enables to move on to design a technology of professionalism formation in a future social worker in the course of professional training.*

дніх публікаціях ми наголошували на гострій потребі держави у якісній професійній підготовці майбутніх фахівців із соціальної роботи. Цю тезу проводять "червоною ниткою" у своїх дослідженнях і інші науковці, такі як В. В. Дударьов [3], О.Г. Карпенко [6], Т. О. Кравцова [7], Ю. В. Орешета [8], Р. В. Чубук [12]. Вони акцентують увагу на тому, що фахівці із соціальної роботи виступають ключовими суб'єктами соціальної сфери держави, яка на сьогоднішній день перебуває у стані трансформації, та закликають звернути увагу на формування професіоналізму соціальних працівників вже на етапі їх підготовки.

Аналіз наукових праць психологів, соціологів, педагогів свідчить, що значна кількість досліджень присвячена різним аспектам професійної діяльності соціальних працівників, зокрема: професійній компетентності соціального працівника у структурі його професіоналізму (С. Архипова); формам та методам здійснення соціально-педагогічної діяльності у різних сферах (О. Безпалько); історії, теорії і практиці соціальної роботи в Україні, специфіці соціально-педагогічних технологій (С. Харченко).

Враховуючи тематику нашого дослідження, найбільш цікавими є роботи, що досліджують різні аспекти фахової підготовки соціальних працівників. До них належать наукові розробки таких дослідників як: Л. Ваховський, Н. Гітун, Д. Голованова, Л. Димитрова, М. Євтух, А. Капська, І. Козубовська, Н. Кривоконь, Н. Максимова, Л. Міщик, В. Поліщук, В. Полтавець, С. Харченко, І. Цимбал, С. Шацький, Л. Штефан.

Окремої уваги заслуговують дослідження науково-методичних та організаційно-технологічних аспектів професійної підготовки соціальних працівників в умовах університетської освіти (О. Карпенко); морально-етичних проблем підготовки соціальних працівників (Н. Клименюк, Д. Сай та О. Тополь). Надзвичайно корисними для визначення дефініції “професіоналізм” стали монографії та наукові дослідження таких вчених, як: В. Бочарова, А. Капська, В. Курбатов, В. Поліщук, В. Полтавець, В. Сластьонін, С. Харченко тощо. У них повною мірою розкрито теоретичні засади процесу становлення соціального працівника як професіонала. Проте зазначені дослідники схильні розглядати професіоналізм як характерну рису вже сформованого фахівця, а не студента спеціальності “Соціальна робота”. Більш дотичними до нашої точки зору є дослідження таких учених, як: О. Безпалько, Т. Кравцова, В. Оржеховська, Ю. Поліщук, Є. Павлютенков, Р. Чубук та інших, що розглядають проблеми практичної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Проблеми формування професіоналізму соціального працівника розглядаються дослідниками під різним кутом зору, разом з тим, недостатньо розкритими залишаються питання формування професіоналізму майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Тому метою нашої статті є спроба схарактеризувати критерії, показники і рівні сформованості професіоналізму майбутнього соціального працівника. Виходячи з поставленої мети, нами були сформульовані наступні завдання роботи: по-перше, обґрунтувати дефініцію “професіоналізм соціального працівника”; по-друге, проаналізувати компоненти професіоналізму майбутнього соціального працівника та визначити показники його сформованості; по-третє розкрити зміст рівнів сформованості його професіоналізму.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дослідження особистості соціального працівника доводить необхідність з’ясування сутності дефініції «професіоналізм». Професіоналізм – системна якість особистості, що виявляється як високий рівень оволодіння професійною діяльністю, внесення індивідуальних здобутків у професію, стимуляція в суспільстві інтересу до своєї праці [10, с. 132].

У акмеологічному словнику, професіоналізм (з лат. profession – професія, profiteer) – оголошувати своєю справою) розглядається як інтегральна характеристика праці людини, яка включає в себе її сформованість як суб’єкта професійної діяльності, професійного спілкування, зрілість особистості як професіонала [1, с. 130]. Важливе значення для розуміння природи професіоналізму мають роботи з психології професійної діяльності Е. Ф. Зеєра [4], де визначено, що формування професіоналізму – це вищий рівень психофізіологічних, психічних і особистісних змін, які проходять у процесі тривалого виконання людиною посадових обов’язків, що забезпечують якісно новий, більш ефективний рівень вирішення складних професійних завдань в особливих умовах. На думку науковця, професіоналізм – це інтегральна якість суб’єкта праці, що характеризує продуктивне виконання

професійних завдань, обумовлене творчою самодіяльністю та високим рівнем професійної самоактуалізації.

Професіоналізм, на думку А. О. Деркача [2] та Т. М. Сорочан [11], формується в системі професійної освіти, тобто, окрім опанування досвіду, його розвиток передбачає спеціальне навчання.

А. О. Деркач розглядає професіоналізм як систему, яка складається з професіоналізмів особистості та діяльності [2, с. 96].

Професіоналізм особистості також повинен включати в себе професійні стандарти, які орієнтують на високу якість виконання діяльності – “професіонал своєї справи”, систему моральних норм, які роблять професіоналів непересічними особистостями.

Існуючі уявлення про професіоналізм відображають інтегративний характер цієї якості в контекстах особистості, зануреної у професійну діяльність, і, власне, професійної діяльності, що обумовлено високим ступенем взаємозв'язку між цими складовими професії. На цьому ґрунтується і базове визначення професіоналізму як характеристики працівника, який високою мірою відповідає вимогам до професійної діяльності.

Деталізуючи структуру професіоналізму, Ю. П. Поваренков [9] вказує на три його компоненти:

- операційний компонент, що виявляється у наявності та ефективному використанні кваліфікаційних знань, вмінь, навичок, здібностей, результатом його функціонування є професійна компетентність;
- мотиваційний – зосереджує актуальні для особистості мотиви професійної діяльності і локалізується у професійній спрямованості;
- смисловий, якому властиві сформована Я-концепція професіонала і професійна самооцінка, проявляється через професійну самосвідомість.

Професіоналізм у соціальній роботі – це знання, вміння та навички фахівця, що постійно підтримуються на високому рівні та забезпечують кваліфіковане сприяння людям у вирішенні їх життєвих проблем, досягнення високої якості праці та її результативності.

Відповідно до зазначених наукових підходів (А. Деркач, І. Зязюн, А. Маркова, Н. Ничкало, Т. Сорочан, Т. Сущенко тощо) уточнимо сутність центральної дефініції дослідження – *професіоналізму* майбутнього соціального працівника.

На нашу думку, це інтегративна характеристика особистості, яка являє собою систему акмеологічної, професійно-когнітивної, професійно-технологічної і професійно-особистісної компетенцій, які відображають високий рівень професійної компетентності та майстерності соціального працівника, його професійно-орієнтованих якостей, творчий підхід до організації соціальної та соціально-педагогічної діяльності, здатність до рефлексії, готовність до постійного саморозвитку та самовдосконалення. Опанування майбутнім соціальним працівником цього феномену як цінності, орієнтури праці у соціальній сфері забезпечує високопродуктивну професійну діяльність, вияв його індивідуальності.

Професіоналізм є важливою якісною характеристикою фахівця із соціальної роботи. Про сформованість професіоналізму майбутнього соціального працівника можна стверджувати лише за умови визначення критеріїв, показників та рівнів його оцінки. На основі теоретичного аналізу нами визначені наступні *компоненти* професіоналізму майбутнього соціального працівника (див. рис. 1): мотиваційно-ціннісний; когнітивний; технологічний; рефлексивний.

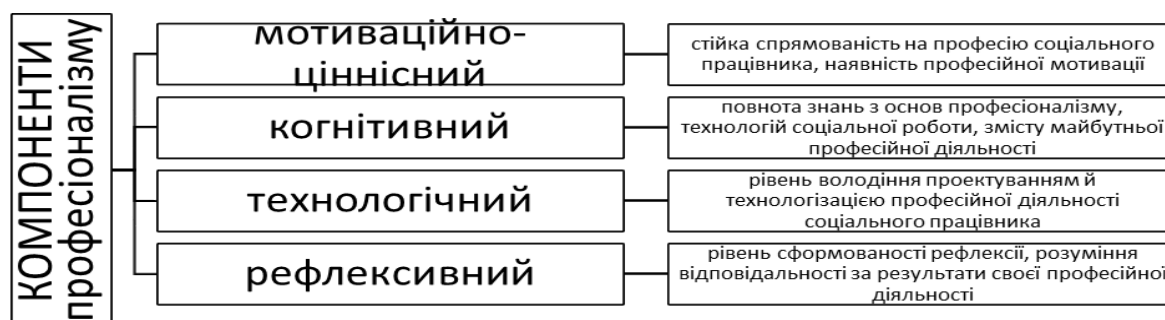

Рис. 1. Структура компонентів професіоналізму майбутнього соціального працівника

Як зазначає О. А. Ігнатюк [5] критерії професіоналізму, тобто показники, на основі яких можна оцінювати його рівень, можуть бути двох видів: зовнішні стосовно людини (об'єктивні) і внутрішні (суб'єктивні). У даний час багато дослідників (Б. Г. Бочарова, А. І. Ляшенко, В. А. Сластьонін, Н. Б. Шмельова) розробляють моделі показників професіоналізму особистості та діяльності соціального працівника на різних рівнях. Студенти спеціальності “Соціальна робота” як майбутні фахівці стосуються першого рівня показників, який включає в себе характеристику об'єктивних і суб'єктивних факторів загального плану:

- відповідність обраній професії особистісним параметрам людини;
- відповідність особистості вимогам цієї професії, її прагнення і готовність застосовувати свої професійні знання та вміння під час соціальної практики;
- досить висока продуктивність використовуваних технологій щодо соціальної допомоги, адаптації, реабілітації людини або групи осіб з різними проблемами [8, с. 125].

Слід також наголосити, що об'єктивні показники професіоналізму соціального працівника визначаються його відповідністю професії, особистим внеском у соціальну практику, здатністю професійно розв'язувати проблеми клієнта, надавати допомогу різним групам населення. Суб'єктивні показники професіоналізму соціального працівника обумовлюються його особистісними якос-

тями, що залежать від особливостей перебігу основних психічних процесів, сформованості комунікативних навичок, уміння діяти у складних і неординарних фахових і психологічних ситуаціях тощо. В результаті вивчення наукових проблем і питань діагностики щодо відбору фахівців для соціальної сфери весь перелік особистісно-професійних якостей можна поділити на чотири групи:

- 1) що розвиваються і компенсуються;
- 2) що розвиваються, але не компенсуються;
- 3) що важко розвиваються у зрілому віці, але не компенсуються;
- 4) що розвиваються з великими труднощами і досить погано компенсуються [6, с. 27].

Названі вище характеристики можуть означати “психологічну схильність до цієї професії”, і ми погоджуємося з Карпенко О. Г. [6], що саме вони повинні стати критерієм діагностування при відборі майбутніх соціальних працівників. У результаті аналізу наукових джерел, у яких розкриваються вимоги до професійних якостей соціальних працівників, їх знань, умінь і навичок, а також урахування змісту нормативно-правових документів, що визначають вимоги до таких фахівців, нами визначено основні показники та критерії сформованості професіоналізму майбутнього соціального працівника. При визначенні показників та критеріїв, ми розглядали професіоналізм майбутнього соціального працівника як сукупність чоти-

р'юх взаємопов'язаних структурних ком-
понентів (мотиваційно-ціннісного, когні-

тивного, технологічного та рефлексивно-
го) (див. таблицю 1).

Таблиця 1

**Компоненти, критерії і показники сформованості професіоналізму
майбутнього соціального працівника**

<i>Компоненти професіоналізму</i>	<i>Критерії</i>	<i>Показники</i>
Когнітивний компонент	Знання змісту щодо професійної діяльності у соціальній сфері	Рівень знань
	Знання про ефективність діяльності соціального працівника, її якість	Індексна оцінка, яка характеризується кількістю наявних знань щодо загальної їх кількості
	Знання про кар'єру	Рівень знань Сформованість мотиву професійного просування
Мотиваційно-ціннісний компонент	Психологічна готовність до соціально-педагогічної діяльності	Рівень готовності
	Професійно-ціннісні орієнтації	Ієрархія цінностей
	Співвідношення мотиву досягнення успіху та мотиву уникнення невдач	Спрямованість на успіх діяльності Рівень мотивації до успіху
	Базові та актуальні потреби	Склад потреб
	Задоволеність діяльністю у соціальній сфері	Рівень прояву flow-ефекту (діяльнісного зосередження)
	Спрямованість соціального працівника на діяльність і/чи на клієнтів	Тип спрямування
Технологічний компонент	Засоби успішного виконання діяльності у соціальній сфері (професійне мислення, професійна творчість)	Частота прояву Рівень розвитку творчості
	Уміння і навички успішно планувати	Рівень сформованості вміння
	Уміння успішно приймати рішення	Частота прояву
	Уміння визначати власні обмеження	Частота прояву обмежень
Рефлексивний компонент	Здатність до рефлексії	Рівень сформованості рефлексії (високий, достатній, середній і низький)
	Автономність і відповідальність	Розуміння відповідальності за результати своєї професійної діяльності
	Здатність до саморегуляції та самореалізації	Рівень вмотивованості на самореалізацію
	Рефлексія на основі порівняння власних та зовнішніх результатів контролю	Рівень об'єктивності самооцінки контролю

Після визначення критеріїв та їх показників нашу увагу було зосереджено на характеристиці рівнів сформованості професіоналізму майбутнього соціального працівника. На основі мотиваційно-ціннісного, когнітивного, технологічного та рефлексивного компонентів професі-

оналізму соціального працівника та визначених показників і критеріїв ми вважаємо за доцільне виділити чотири *рівні його* сформованості: високий, оптимальний, базовий і початковий. Взаємозв'язок зазначених компонентів наведено на рисунку (див. рис. 2).

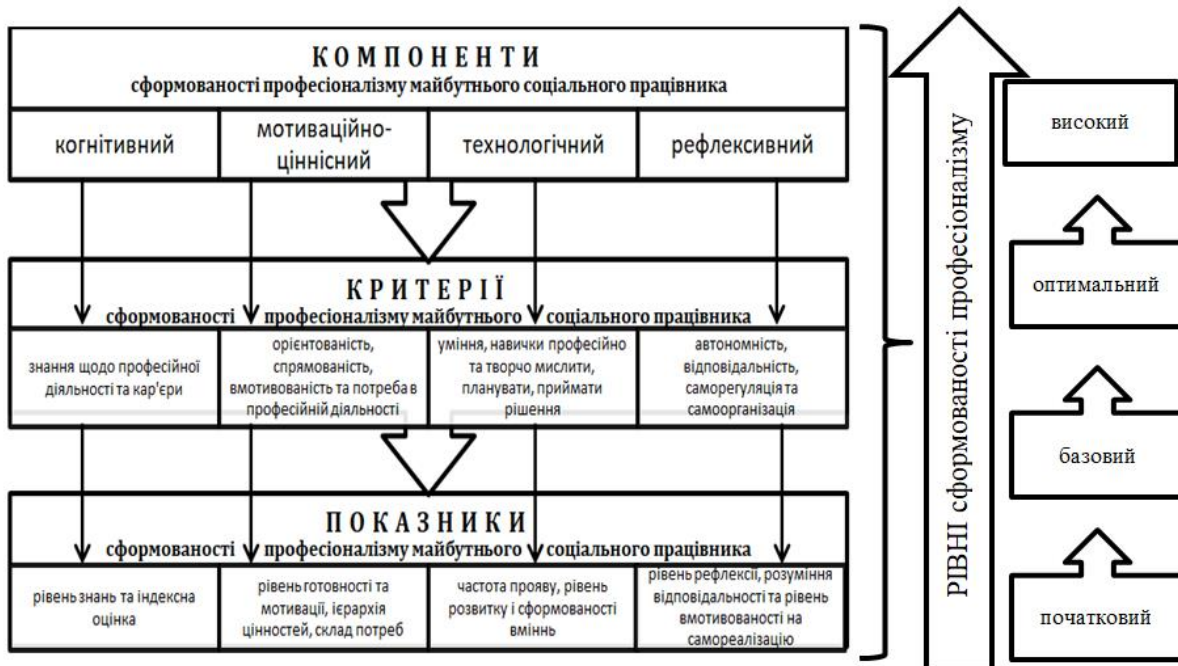

Рис 2. Структурна схема компонентів та рівнів сформованості професіоналізму майбутнього соціального працівника

Початковий рівень синтезує показники, що характеризують здібності, мотиви, знання і вміння особистості, що не вирізняються новизною, оригінальністю, унікальністю. Цьому рівню властиві: стихійність, традиційність, пасивність, неорганізованість методів і прийомів професійної діяльності соціального працівника. Планування та прийняття власних рішень на цьому рівні відсутнє, виконання завдань можливе лише під безпосереднім контролем. Особистість не здатна здійснювати контроль власних розумових та практичних дій і контролювати логіку розгортання своєї думки (суджень).

Базовий рівень відрізняється наявністю окремих знань, умінь і навичок, що характеризують креативність соціального працівника; періодичними проявами активності в організації професійної діяльності; вивченні вітчизняного та

світового досвіду діяльності працівників соціальної сфери, який використовується ситуативно у зв'язку з повільною адаптацією до змін, пов'язаних із нововведеннями. Мотив діяльності – професійний. На цьому рівні завдання виконуються під керівництвом з елементами самостійності, можливе епізодичне прийняття рішень та планування окремих етапів діяльності. Особистість робить спроби визначати послідовність та ієрархію етапів своєї професійної діяльності, ґрунтуючись на рефлексії минулої діяльності через пошук її основ, причин, сенсу.

Оптимальний рівень характерний для соціальних працівників, схильних до засвоєння знань, пов'язаних з інноваційною професійною діяльністю, які цікавляться відповідною інформацією у соціальній сфері, проявляють інтерес до но-

вітніх технологій соціальної роботи, але через відсутність практичних умінь і навичок творчого осмислення та реалізації ідеї досягнення вітчизняного та світового досвіду можуть упроваджувати лише у співпраці з іншими колегами – соціальними працівниками. Для цього рівня характерне самостійне виконання завдань під мінімальним керівництвом, прийняття рішень та планування етапів діяльності здійснюється за шаблоном чи за допомогою колег. Особистість бере на себе відповідальність за результати виконання завдань під час навчання та/або професійної діяльності та здатна спиратися на рефлексію минулого досвіду.

Високий рівень характеризується досконалим володінням знаннями, вміннями, навичками у сфері професійної діяльності, здатністю аналізувати ситуацію, правильно її сприймати, брати до уваги всі існуючі альтернативи та робити необхідний вибір; умінням встановлювати контакт з людьми, здійснювати диференційований підхід до клієнтів; здібністю управляти діяльністю соціальної служби, використовувати в соціальній роботі технології проектування, моделювання та інші. Характерним для цього рівня є розв'язання складних непередбачуваних завдань і проблем у спеціалізованих сферах професійної діяльності та/або навчання, що передбачає збирання та інтерпретацію інформації (даних), вибір методів та інструментальних засобів, застосування інноваційних підходів. Провідним мотивом діяльності виступає потреба в професійній досконалості. Такий стан притаманний переважно обдарованим особистостям і забезпечує творчий результат будь-якої діяльності без особливих зусиль. Йому притаманні: креативність, образне (творче) мислення, відкритість до інновацій, пошук або творення нових ідей, нестандартні підходи в розробці проблем, чутливість до ключових найперспективніших ліній пошуку. Мотивація до діяльності зумовлена переважно внутрішньою

потребою до творчої самореалізації, глибоким розумінням відповідальності за результати своєї професійної діяльності. Особистості на цьому рівні притаманна відповідальність не лише за власний професійний розвиток, але й за інших осіб та/або цілих груп, що з нею співпрацюють; вона здатна до подальшого навчання та рефлексії на основі порівняння власних та зовнішніх результатів контролю. Відрізняється від попередніх рівнів високою автономністю.

Дударьов В. В. [3] наголошує, а ми погоджуємося з його думкою, що важливим аспектом формування професіоналізму соціального працівника є його підготовка у вищому навчальному закладі. Щоб цей процес був ефективним, необхідно під час отримання освіти дотримуватися наступних умов:

- розробка навчальних планів і програм за спеціальними дисциплінами на основі сучасних наукових поглядів на теорію соціальної роботи, з орієнтацією на її цінності як професійної діяльності; обов'язковість вивчення досвіду соціальної роботи у всіх спеціальних дисциплінах і спецкурсах;
- розкриття змісту ефективної професійної діяльності соціального працівника у всіх видах навчальної роботи у ВНЗ;
- усвідомлення суб'єктивної позиції майбутнім соціальним працівником;
- забезпечення взаємозв'язку змістовно-процесуальної підготовки й внутрішньо-особистісного формування готовності студентів до соціальної роботи;
- розвиток таких особистісних якостей у студентів, як орієнтація на людину, вміння ефективно взаємодіяти з іншими й позитивне спілкування з ними, прагнення до професійного самовдосконалення, творчого характеру праці;
- формування у студентів потреб й інтересів у підготовці себе до професійної діяльності, їх участі в науково-дослідній роботі в галузі соціальної роботи й суміжних дисциплін;

- надання студентам можливості участі у волонтерській діяльності;

- здійснення спеціальної підготовки співробітників закладів соціальної сфери до приймання практикантів, орієнтація їх на контакти й взаємне співробітництво.

Лише при створенні цих умов в освітньому процесі можна сподіватися, що майбутня професійна діяльність студентів за фахом “соціальна робота” виявиться ефективною.

Нам імпонує думка Чубук Р. В. [12], що професійна підготовка як процес, що забезпечує формування професіоналізму майбутнього фахівця, лише тоді розвиває та активізує зусилля та професійну свідомість, коли пізнавальна діяльність майбутнього соціального працівника здійснюється в умовах близьких до практичної професійної діяльності; тобто коли пізнавально-теоретичні дії співставляються та порівнюються з професійно-орієнтованими. В умовах фахової підготовки професіоналізм соціального працівника неможливо сформувати без якісної практичної підготовки, яка є частиною державного освітнього стандарту та невід’ємною складовою професійної підготовки студентів у ВНЗ. Практика вважається одним з найефективніших видів діяльності студента для його професійного становлення та розвитку. Вона дозволяє йому практично спробувати свої сили в обраній професії, навчитися застосовувати в професійній діяльності знання, отримані на заняттях. Особливо це важливо при оволодінні

професіями сфери “людина-людина” [7, с. 260].

Оскільки соціальний працівник є значущою постаттю соціальної сфери, як суб’єкт загальної та професійної культури в ролі організатора, управлінця та безпосереднього виконавця соціальної роботи, то професійна підготовка соціальних працівників має забезпечити формування і всебічний розвиток компетентного, конкурентоспроможного інтелектуально-творчого фахівця з активною громадянською позицією, готового зробити свідомий вибір власного ролі у професійній діяльності соціальної сфери, тобто фахівця-професіонала.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Цінним у роботі є те, що на основі аналізу наукових джерел психолого-педагогічного спрямування уточнено дефініцію “професіоналізм соціального працівника”, визначено компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, технологічний та рефлексивний), критерії і показники сформованості професіоналізму майбутнього соціального працівника, охарактеризовано її чотири рівні (високий, оптимальний, базовий і початковий). Характеристика компонентів, критеріїв та показників сформованості професіоналізму майбутнього соціального працівника, представлена у цій статті, дозволяє перейти до проектування технології формування професіоналізму соціального працівника в процесі фахової підготовки.

Список літератури:

1. Деркач А. А. Акмеологический словарь. М. : Изд-во РАГС, 2004. 161 с.
2. Деркач А. А., Зазыкин В. Г., Маркова А. К. Психология развития профессионала: учеб. пособие. М.: РАГС, 2000. 124 с.
3. Дударьов В. В. Професійна компетентність соціальних працівників: методи управління // *Грані*. 2015. № 4. С. 27-32.
4. Зеер Э. Ф. Психология профессионального развития. М.: Академия, 2009. 240с.
5. Ігнатюк О. А. Професіоналізм особистості як об’єкт вивчення: системний підхід // *Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. пр.* Х.: УПА, 2006. Вип. 12. С. 241-247.

6. Карпенко О. Г. Професійні функції соціального працівника як складова професійної компетентності // *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наукових праць Уманського педагогічного університету імені П. Тичини*. 2007. Вип. 20. С. 26-33.
7. Кравцова Т. О. Формування професіоналізму майбутніх соціальних педагогів у процесі практичної підготовки // *Наукові записки*. Сер.: Педагогічні науки. 2012. Вип. 107(1). С. 256-265.
8. Орешета Ю. В. Фахівці із соціальної роботи як ключові суб'єкти сфери соціальної роботи // *Грані*. 2014. № 11. С. 124-129.
9. Поваренков Ю. П. Психологическое содержание профессионального становления человека. М.: Изд-во "УРАО", 2002. 160 с.
10. Прядко Н. О. Особливості професійної самооцінки особистості // *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Сер.: Педагогічні науки. 2014. Вип. 116. С. 131-133.
11. Сорочан Т.М. Розвиток професіоналізму управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" Луганськ, 2005. 472 с.
12. Чубук Р.В. Проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищій школі // *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Сер.: Педагогічні науки. 2014. Вип. 115. С. 256-259.

References:

1. Derkacha A. A. (2004) *Akmeolohycheskyy slovar'* [The Akmeological Dictionary] М.: Yzd-vo RAHS, 161 s. [in Russian].
2. Derkach A. A., Zazykin V. G., Markova A. K. (2000) *.Psihologija razvitija professionala: ucheb. posobie*. [Psychology of Professional Development: Textbook.] М.: RAGS, 124 s. [in Russian].
3. Dudar'ov V. V. (2015) *Profesijna kompetentnist' sotsial'nykh pratsivnykiv: metody upravlinnia* [Professional competence of social workers: management methods]// *Hrani*. . № 4. S. 27-32. [in Ukrainian].
4. Zeer Je. F. (2009) *Psihologija professional'nogo razvitija*. [Professional competence of social workers: management methods] М.: Akademija,. 240s. [in Russian].
5. Ihnatiuk O. A.(2006) *Profesionalizm osobystosti iak ob'iekt vyvchennia: systemnyj pidkhid* [The professionalism of the individual as an object of study: a systematic approach]// *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity: zb. nauk. pr. Kh.:UIPA,. Vyp. 12. S. 241-247*. [in Ukrainian].
6. Karpenko O. H. *Profesijni funktsii sotsial'noho pratsivnyka iak skladova profesijnoi kompetentnosti* [Professional functions of a social worker as a component of professional competence] // *Psykhologo-pedahohichni problemy sil'skoi shkoly: zb. naukovykh prats' Umans'koho pedahohichnoho universytetu imeni P.Tychyny*. 2007. Vyp. 20. S. 26-33. [in Ukrainian].
7. Kravtsova T.O. (2012). *Formuvannia profesionalizmu majbutnikh sotsial'nykh pedahohiv u protsesi praktychnoi pidhotovky* [Formation of the professionalism of future social educators in the process of practical training] // *Naukovi zapysky* . Ser.: Pedahohichni nauky. Vyp. 107(1). S. 256-265. [in Ukrainian].
8. Oresheta Yu.V. (2014) *Fakhivtsi iz sotsial'noi roboty iak kliuchovi sub'iekty sfery sotsial'noi roboty* [Specialists in social work as key actors in the field of social work] // *Hrani*.. № 11. S. 124-129. [in Ukrainian].

9. Povarenkov Ju. P. (2002) *Psichologicheskoe sodержanie professional'nogo stanovlenija cheloveka*. [Psychological content of the professional formation of man.] М.: Izd-vo "URAO", 160 s. [in Russian].

10. Priadko N. O. (2014) *Osoblyvosti profesijnoi samootsinky osobystosti* [Features of professional self-assessment of personality] // Visnyk Chernihivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu. Ser.: Pedahohichni nauky. Vyp. 116. S. 131-133. [in Ukrainian].

11. Sorochan T. M. (2005) *Rozvytok profesionalizmu upravlins'koi diial'nosti kerivnykiv zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv u systemi pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity: dys. ... dokt. ped. nauk: 13.00.04* [Development of professionalism of management activity of heads of general educational institutions in the system of postgraduate pedagogical education: diss. ... doc. ped Sciences: 13.00.04] "Teoriia i metodyka profesijnoi osvity" Luhans'k., 472 s. [in Ukrainian].

12. Chubuk R. V. (2014) *Problemy profesijnoi pidhotovky majbutnikh sotsial'nykh pratsivnykiv u vyschij shkoli* [Problems of Professional Training of Future Social Workers in Higher School]// Visnyk Chernihivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu. Ser.: Pedahohichni nauky. . Vyp. 115. S. 256-259. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії: 10.02.2018